

TÜRKLERDE HÂKİMİYET TELAKKİSİ VE ATATÜRK'ÜN HÂKİMİYET ANLAYIŞI

CONCEPTION OF SOVEREIGNTY IN TURKS AND ATATÜRK'S UNDERSTANDING OF SOVEREIGNTY

Mehmet KAYIRAN¹

Mustafa Yahya METİN TAŞ²

Özet

Milli hâkimiyet, dış görünüş itibarıyla hür ve bağımsız yaşamayı, millet ve vatani diğer devletlere karşı korumayı, kısaca kayıtsız şartsız tam bağımsız bir millet – devlet olarak varlığını sürdürmeyi ifade eder. Milli hâkimiyet ya da milli egemenlik iç görünüşü itibarıyla milletin kendi kendini yönetmesini ve kendini yönetecek kişileri seçmesini ve demokratik yönetimin millet hayatına egemen olmasını esas alır. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk'ün belirttiği gibi, “hürriyetin de, eşitliğin de, adaletin de dayanak noktası milli egemenliktir.”

Milli hâkimiyet, istiklalsiz ve hürriyetsiz olamaz. Devlet kurma ve idare etme hususunda üstün ve özel bir yeteneğe sahip olan “Türk Milleti”, tarihin her devrinde hür ve bağımsız yaşamayı şiar edinmiş ve sinesinden bir lider çıkarabilmiştir. Osmanlı Devleti tarih sahnesinden çekilirken de gücünü akıl – bilim ve Türklük şuurundan alan bir önder etrafında toplanmış ve yeni bir “Türk Devleti” kurmuştur. Bu dahi önder: O’na milletin kendi adını soyadı olarak verdiği Mustafa Kemal ATATÜRK’tür.

“Ya istiklal ya ölüm” diyerek yola çıkar. Mustafa Kemal, zekâsı dehası, irade ve azim kudreti sayesinde “Türk Milleti” ni bir araya toplayarak bin bir güçlükler içinde milleti kurtarmayı ve milli egemenlik ilkesine dayanan Türkiye Cumhuriyeti devletini kurmayı başarmıştır. ATATÜRK, yalnızca yeni bir “Türk Devleti” kurmakla yetinmemiş ve bu devletin sonsuza kadar yaşaması için gerekli inkılapları yapmış ve gelecek nesillere de yegâne yol göstericinin akıl ve bilim olduğunu vasiyet etmiştir. İşte kısaca belirtilen bu hususlardan dolayı biz de: Mustafa Kemal Atatürk’ü ve onun içinden çıktığı “Türk Milleti” nin karakterini anlamaya katkı sağlayacağını düşündüğümüz için bu yazımızda: “**Türklerde Hâkimiyet Telakkisi ve Atatürk’ün Hâkimiyet Anlayışı**” nı inceledik.

Anahtar Kelimeler: Türklerde Hâkimiyet Telakkisi, Milli Egemenlik, Cumhuriyet, Atatürk

Summary

The national sovereignty means to protect the free and independent life, the nation and the homeland from other states against the external threat, in short, to maintain its existence as a fully independent nation, in other words being kind of state without any intervention. National sovereignty is based on the democratic governance which dominates the nation's life so that the nation can self-govern and choose the people to govern itself. Because, as Mustafa Kemal Atatürk puts it, "Freedom, equality and justice are the main points of national sovereignty.

National sovereignty can not be without independence and freedom. Having a superior and special ability to establish and govern the state, the "Turkish Nation" has been able to create a leader from all eras which it had been existed who had been aimed to live independently. While the Ottoman State was withdrawn from the part of the world history, it gathered around a leader who took his power in the minds of reason - science and Turkishness and established a new "Turkish State". ATATÜRK has not only satisfied with establishing a new "Turkish State" and has made the necessary reforms in order to maintain state's existence forever, and aimed that the those reforms would be guide for future generations for wisdom and science. Because of these reasons mentioned briefly here, we also considered: Mustafa Kemal Atatürk and the "Turkish Nation" that came out of it, contributed to the meaning of the character. In this article, we have studied "The Supremacy of the Turks and the Understanding of the Sovereignty of Ataturk".

Keywords: Understanding of Sovereignty in Turks, National Sovereignty, Atatürk

¹Dr. Öğr. Üy. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Eskişehir

²Dr. Öğr. Üy. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Eskişehir

Giriş

Türkler, bağımsızlıklarına ve hürriyetlerine düşkün olan milletlerin başında yer alır. “İstiklal benim karakterimdir” diyen Atatürk, Türklerin devlet kuruculuğu vasfından ilham almış ve en güç şartlar altında yeni bir Türk Devleti kurmuştur.¹ Tarih boyunca hür yaşamış Büyük Türk Milleti’nin kurduğu Türkiye Cumhuriyeti, hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu düsturundan hareketle, gelişmesini sürdürmüş ve dünyada demokratik parlamenter sistem ile yönetilen ülkeler arasında yer almıştır. Biz bu çalışmamızda, tarih boyunca büyük imparatorluklar ve devletler kuran Türk Milleti’nin “Devlet Kuruculuğu” vasfına değineceğiz. Daha sonra da asıl konumuz olan Türklerde hâkimiyet telakkisi ve Atatürk’ün hâkimiyet anlayışını incelemeye çalışacağız.

1. Türklerde Devlet Kurma Vasfı Ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Kurucusu Atatürk

Atatürk’e göre devlet: “...belirli bir arazide yerleşmiş ve kendine özgü bir kuvvete sahip kişilerin bütününden oluşan bir varlıktır.”² Atatürk’ün yaptığı bu devlet tanımı eski Türkler’in devlet anlayışı ile aynıdır. Milletin var olması için, “göğün altındaki” ülkenin varlığı esastır. Yani “halk” ile “toprak” devleti meydana getiren iki önemli unsurdur. “topraksız” bir devlet, “insansız bir devlet” eski Türkler ‘de düşünülemezdi.³ Üçüncü öge olan hâkimiyeti ise Türk kağanları, sağlamakla görevlendirilmişti. Eski Türk yazıtlarında da belirtildiği gibi Tanrı, Türk kağanlarını “yer ve su” lar sahipsiz kalmasın diye göndermişti. Türklerin yaşadıkları “yerler ile sular” sahipsiz kalamazdı. Bu yerler ancak ve ancak Türk kağanları tarafından idare edilmeliydi. Göktürkler arasında yaygın olan devlet anlayışı, daha çok Büyük Hun Devleti’nin inanç ve düşüncelerine dayanıyordu. Eski Türkler, İl’e ve devlete kağandan daha çok önem veriyorlardı. “devletin yıkılması”, Türkler için en büyük acı, bir felaket idi.⁴

Anlaşılabacağı üzere Türkler ‘in devlet anlayışı kökleri çok derinlerde bulunan, sağlam bir düşünce düzeni ile dünya görüşüne dayanmakta ve halk ve millet geleneği halinde, bugüne kadar gelmektedir. Devlet gerek kişilerin hürriyetini sağlamak için millet üzerinde bir nüfuza, daha da önemlisi millet ve memleketin bağımsızlığını koruyabilmek için kendine özgü üstün bir kuvvete sahip olmalıdır.

¹ Mehmet Altay Köymen, “Atatürk’ün Kültür Siyaseti”, Milli Kültür, Cilt:2 Sayı: 6, 7, 8, (Kasım, Aralık 1980, Ocak 1981), s.11-12 (Ss.:10-15).

² Bkz.:Bahattin Ögel, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Ankara, 1979, s.211-216

³ Atatürkçülük (Üçüncü Kitap), İstanbul, 1984, s.21

⁴ Y.a.g.e. S. 215

Türklerin, “devlet kuruculuğu” konusundaki üstün yeteneklerini anlamak için fazla bir araştırma yapmadan, tarihte kurulan Türk devletlerine bakmak yeterlidir.⁵ Bu devletler Asya’da, Afrika ve Avrupa’nın bir kısmında, çeşitli tarihlerde, çeşitli medeniyetler olarak ortaya çıkmışlar ve her seferinde de, dünyanın kaderini etkileyecek veya değiştirebilecek bir rol oynamışlardır. Son iki bin yılın tarihi, bilinen bu Türk devletlerini gözler önüne sermektedir.

Türkler, bilinen en eski tarihlerden itibaren mükemmel devletler, cihanşümul imparatorluklar kurmuşlardır. Türkler’ in “devlet kuruculuğu vasfı” en gelişmiş haliyle Göktürk Kitabelerinden anlaşılmaktadır. Göktürk Kitabelerinde olgun bir devlet dili kullanılmış, devlet ve idarecilerin görevleri en geniş bir biçimde anlatılmıştır.⁶

Türkler, devlet kurma ve idare etme hususunda üstün ve özel bir kabiliyete sahiptirler. Devlet kurmak, kurduğu devletlerde zaman, mekân ve medeniyet seviyesine göre büyük bir disiplin ve adaleti sağlamak, bir Türk Devleti tarihten silindiği zaman yerine yeniden bir devlet kurmak, iç karışıklıklar ve kabile kavgalarının hüküm sürdüğü bölgeleri idare altına alarak insanları birbirine yaklaştırmak, hukuki hayata alıştırmak vb. Türkler’ in insanlık tarihinde yerine getirmiş oldukları şerefli rollerden bazılarıdır. Türkler, tarihin en karanlık, en karışık dönemlerinden itibaren, insanlık âleminin büyük bir kısmını disiplin ve adalet altında yaşatmışlardır.⁷

Asya’da kurulan ilk Türk devletleri; Saka – İskit İmparatorluğu ve Hun İmparatorluklarıdır. Batı Hun İmparatorluğu diye tarihimize geçen ve Atilla tarafından kurulan devlet Doğu Avrupa’da 374’ten sonra ortaya çıkan büyük bir imparatorluktur. Hunların tarih sahnesinden silinmesinden sonra Göktürk (I. ve II.) devletleri, Uygur ve Türgeş devletleri; Avrupa’da Batı Hun İmparatorluğu’nun dağılmasından sonra Bulgar, Peçenek ve Kıpçak’lar tarafından kurulan devletler, İslamiyet’ten önce kurulmuş Türk Devletleri’dir.⁸

İslamiyet’in Türkler arasında yayılmaya başlamasından sonra Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklu İmparatorluğu, Harzemşahlar Devleti, Büyük Timur İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu kurulmuştur.⁹

⁵ Abdülkadir Donuk, “Tarihte 16 Türk Devleti Mes’alesi ve Türk Devleti’nin Karakteri”, Türk Kültürü, Yıl XXII (Mart 1984), Sayı: 251, Ss. 146-161.

⁶ Bahattin Ögel, Türkler’de Devlet Anlayışı, Ankara, 1982, s.111.

⁷ Sadri Maksudi Arsal, “Beşeriyet Tarihinde Devlet ve Hukuk Mefhumu ve Müesseselerinin İnkişafında Türk Irkı’nın Rolü”, 11.Türk Tarih Kongresi, (20-25 Eylül 1937), Kanun Matbaası, İstanbul, 1943, s.1063 (Ss.1048-1099). Gerçekten de, günümüzde Ortadoğu ve Balkanlar’da yaşayan halkların içinde buldukları durum bize bunu ispatlamaktadır.

⁸ Bkz. B. Ögel, a.g.e. , s. 31-109 ve 145-159; Kemal Ertürk, Türk Devletleri Genel Tarihi, Ankara, Tarihsiz, s.25-53; Ali K. Anıt, Türk Tarihi ve Banileri, İstanbul, 1950, s.15-20.

⁹ K. Ertürk, a.g.e. , s.10.

XI. yüzyılda, Anadolu'da kurulan Anadolu Selçukluları ile Anadolu kısa bir sürede Türkleşmiş ve Türklerin öz yurdu haline gelmiştir.¹⁰ Köseadağ Savaşı'ndan sonra (1243) dağılmaya yüz tutan bu devlet yerine Türk Beylikleri ve bu beylikler arasında, Osmanlı Beyliği yeni bir Türk İmparatorluğu olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. Türkler' in yayılma ve ilerlemeleri aynı enlem dairesi içinde, daima Batı'ya doğru olmuş ve XIV. ve XV. Yüzyıllarda Afrika, Asya ve Avrupa'ya yayılarak, muazzam bir devlet kurmuş olan Osmanlı Türkleri, Batı'da en uç noktaya kadar (Viyan Kapılarına) dayanmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu, 1. Dünya Savaşı galipleri tarafından paylaşılmaya başlanınca Türk Milleti bir kez daha vatanlarını, topraklarını korumak için harekete geçti. İşte, Türkler için en felaketli bu durumda, “sinesinde büyük adamlar yetiştirme hassasına sahip olan Türk Milleti, bu kez bağrından, durumun vahametine uygun ruhi vasıflara sahip bir şahsiyet çıkardı. Bu dahi Türk, Atatürk'tü. O, zekâsı, dehası, tarihte misli görülmemiş irade ve azim kudreti sayesinde Türk Milleti'ni bir araya toplayarak, düşünölemeyecek bin bir güçlükler içinde milleti kurtarmaya ve yepyeni bir Türk Devleti kurmaya muvaffak oldu. Yeni devleti, yaptığı yenilik hareketleri, islahat ve inkılaplarla çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırdı.¹¹

2. Türkler' de Hâkimiyet Telakkisi Ve Atatürk

Türklerin devlet kuruculuklarına ve hâkimiyet anlayışlarına, bu konudaki üstün vasıf ve yeteneklerine kısaca değindikten sonra, şimdi de insanlık tarihinde çok önemli bir yeri olan Türk Milleti'nin devlet kuruculuğunu ve hâkimiyet anlayışlarını örnekler vererek açıklamak istiyoruz.¹²

Gerçekten de ünlü “Bilim Tarihi” yazarımız Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın da deyimiyle “Avrupa'yı Karanlık Çağdan” ayıran ve “Karanlık Çağı” sona erdiren uyanış, “Türklerin de himmet ve katkılarıyla” ortaya çıkan “İslam Dünyası Uygarlığı”dır. “İslam dünyası bilim ve tefekkürü, evrensel uygarlık tarihinin”, dünya düşünce tarihinin, “bir ana aşamasını, kalburüstü bir merhalesini, teşkil etmektedir”.¹³ Bu bakımdan da günümüz batı uygarlığı Türkler'e çok şey borçludur. Türkçe konuşan ve ortak bir geleneğe sahip olan Türkler'in

¹⁰ Bkz.: Abdülhaluk ÇAY, Anadolu'da Türk Damgası, Ankara, 1983, ve a.g.e. , Bibliyografya: s.153-163'deki yayınlar ve belgeler.

¹¹ S.M. Arsal, a.g.m., s.1071-1076; M.A.Köymen, a.g.m., s.11; Bahaeddin Yediyıldız, “Kültür ve Yenileşme”, Türk Kültürü, Yıl XX, Sayı:231 (Temmuz 1982), s.14 (Ss.1-21); Ercüment Kuran, Atatürkçülüğün Fikir Temelleri”, Atatürk Devrimleri I. Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 1975, s.267(Ss.264-268),

¹² Bkz.: Emel Esin, Türk Kültür Tarihi: İç Asya'daki Erken Safhaları, Ankara, 1985, Aydın Sayılı, Ortaçağ Bilim ve Tefekküründe Türklerin Yeri, Ankara, 1985.

¹³ A.Sayı, a.g.e., s.18.

“Bilge ve Bilgelik” anlayışı Türk Tarihinde önemli bir rol oynar, bilgeler “Devlet” de olduğu kadar halk arasında da bulunuyordu.¹⁴

Türk devlet idaresi çok açıktı. İdare edenler ile edilenler arasında bir seremoni engeli yoktu. Halkın sevgisini kaybeden bir “hakan” tutunamazdı. Osmanlılar ’da da bu durum “Örf-i Sultani” şeklinde “hükümdar’ın” iradesi ile belirlenirdi.

Eski dönemlerde ister Asya’da, ister Eski Roma ve Yunanlılarda olsun, hükümdarın Tanrısal bir gücü olurdu. Hâlbuki Türklerde hakan insandı. Doğuştan “Hükümdar” niteliklerine sahip değildi, kutsal sayılmıyordu. Ancak, sonradan bilge olmasını sağlayacak bilgiler ona öğretiliyordu. Hükümdarlık yetkisinin kendisine Tanrı tarafından verildiği kabul ediliyordu. Aksi takdirde hükümdarlık yetkisi elinden alınır ve bu işi daha iyi yapabilen birine verilir.¹⁵

Göktürk Yazıtlarında “Türk Budun” yani “Türk Milleti” denilince çoğu zaman Türk devletinin sınırları içinde kalan bütün halk toplulukları anlatılmaktadır. Ancak, devleti kuran ve sürekliliğini sağlayan Türk unsuru da hiç ihmal edilmemiştir. Devlet güçlü oldukça Türk olmayanlar da devlet içinde hizmet vermişlerdir. Bu, Atatürk’ün “Türk Milleti” tanımına uyan bir anlayışa Eski Türkler’ in de sahip olduklarını gösteren iyi bir kanıttır. Eski Türkler’ de tek Tanrı anlayışının eskiden beri mevcut olduğunu da “Türk Yazıtları” ndan anlayabiliyoruz. Değerli birer vesika olan yazıtlar (başlıca üç büyük yazıt), Kül Tigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk yazıtlarıdır.¹⁶ Türkler’ de devletin toprağı kutsaldır. Bu ise bir çeşit vatan anlayışıdır. Yani Türkler’ de vatan kutsaldır¹⁷. Bu durum “Milli Mücadele ”de “Türk Milleti”nin dünyanın en ileri askeri yeteneğine sahip büyük düşman ordularına karşı direnmesini, vatanını kurtarmasını ve bir Türk devleti daha kurmasını, “bir mucize” yaratmasını açık – seçik bir biçimde göstermektedir.

Her Türk’te gelişmiş bir şekilde itaat ve emir verme kuvveti mevcuttur. Fakat emir verme kudreti, işlek bir zekâyâ sahip olma, irade, azim, bilgi ve tecrübe sahibi olmak bakımından özellik gösterir. Türk Milleti, pek çok “şef” yetiştirmiştir. Bu kişiler Türkler’in Devlet kurucu bir millet olmasında en önemli etken olmuştur.¹⁸ Osmanlı Devletinin çöküşü

¹⁴ Bahaeddin Ögel, Türlerde Devlet Anlayışı, s. XI-XVI.

¹⁵ B. Ögel, *y.a.g.e.*, s. XV-XVIII.

¹⁶ Bugün “Orhun Anıtları” veya “Köktürk Yazıtları” dediğimiz yazıtlar, Kül Tigin ve Bilge Kağan ve Tonyukuk yazıtlarıdır. 732 ve 735 tarihlerini taşıyan Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarının her ikisi de Köktürk kağanı Bilge Kağan’ın ağzından taşa yazılmıştır. Bkz.: Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, M.E.B. Bin Temel Eser Serisi: 32, İstanbul, 1970, s.49-82.

¹⁷ B. Ögel, *a.g.e.*, s.2-14.

¹⁸ *y.a.g.e.*, s.62-114.

yıllarında da Türkler'in bu vasfı yok olmamış, bu kez de Atatürk tam zamanında ortaya çıkmıştır.

Türkler'in devlet kurucu bir millet olabilmeleri ve hâkimiyet anlayışları; adaleti seven, kanunlara uyan ve uyduran bir millet olmaları sayesinde gerçekleşmiştir.¹⁹

Orta Asya Türkleri'nin büyük bir kısmı İslamiyet'i kabul ederek, "İslam Medeniyeti" çerçevesine girmişlerdir. Böylece bu dönemde özellikle Göktürklerle başlayıp, Uygurlar zamanında çok büyük gelişme gösteren Türk Kültürü ve Medeniyeti ile "İslam Medeniyeti" adı verilen tarihi gelişmenin temelleri atılmıştır.²⁰

Karahanlı devlet anlayışında da, eski Türk hâkimiyet anlayışında olduğu gibi, "Hükümdar" da Tanrı bağış vasıfların varlığı kabul edilir. Ve "Türk Hükümdarı", yeryüzünün ve bütün insanların hâkimi olarak gösterilmektedir. Türkler' in erdem saydıkları ve hükümdarlarında görmek istedikleri vasıflar arasında iyi huylu, sakin tabiatlı, alçak gönüllü, merhametli ve affedici olmak gibi özellikler vardır. Hükümdarlar zalim olmamalıdır. Zalim hükümdarları halk, meşru müdafaa hakkını kullanarak tahttan indirebilmektedir.²¹ Bu hususlar göstermektedir ki, ilk İslami Türk Devleti olan Karahanlılar'da devlet yönetimi, örf ve adetlerden, beylerden geldiği gibi, bazı konularda da eski idari geleneklerine bağlı kalmışlardır.

Anadolu Selçuklu Devleti, 1242 Köseadağ Savaşı'ndan sonra yıkılmaya yüz tutmuştur. İşte o zaman tarih bir kez daha Türk'e tanıklık etmiş ve yıkılan bu Türk devleti toprakları üzerinde pek çok küçük "Türk Devleti" ortaya çıkmıştır. Bu durum, tarihin hiçbir döneminde Türkler'in uzun süre bağımsızlıktan yoksun ve esir olarak yaşayamayacaklarını göstermiştir.

Moğol baskısı ile Anadolu'ya yoğun Türk göçleri olmuştur. Anadolu'ya gelen Oğuz boyları, Orta Asya'da yüzyıllardır geliştirdikleri hakimiyet ve devlet hakimiyeti kavramı içinde, yerli halktan sadece itaat ve devlete sadakat istemişlerdir. Yerli halkı ikinci sınıf halk, köle veya esir olarak kabul etmemişlerdir. Onların şu veya bu dinden olmaları, devleti kuranların ve yönetenleri gözünde o kadar önemli değildi. Nitekim Osmanlı Devleti'nin kurucuları olan Kayılar, yaylaya çıktıkları göçebelik döneminde, kışlık ağırlıklarını Bilecik Kalesi'ne, yerli "Tekfur"a emanet etmekte bir sakınca görmemişlerdir. Yine Eski Türkler'den gelen ve Osmanlı Devleti'ni kısa zamanda bir cihan imparatorluğu haline getiren adetlerden

¹⁹ S.M. Aarsal, a.g.m., s.1078-1098.

²⁰ Reşat Genç, Karahanlı Devleti Teşkilatı, İstanbul, 1981, s.5-9.

²¹ y.a.g.e., s.66-114.

biri de, devleti yönetenlerin soy ve sınıf farkı gözetmemesi idi²². Devletin kuruluşunda önemli rol oynayan Türk Beyleri, İstanbul'un fethine kadar önemli derecede rol oynamışlardır. Fatih dönemine kadar, özellikle İstanbul'un fethine kadar ağırlıklı bir rol üstlenen Türk beylerinin etkileri bu tarihten sonra giderek azaltılmış, en nihayet Fatih'le beraber İmparatorluk yıkılıncaya kadar, Osmanlı tahtına veraset sistemi ile gelecek "Osmanlı Hanedanı" tek egemen öge haline gelmiştir.

Osmanlı devlet anlayışında, öteki Türk devletlerinden farklı olarak, merkezileşme ve devleti tek elden sevk ve idare etme yönteminin, ağır bastığı görülür. Böylece, yönetime karışacak asil sınıf yavaş yavaş merkezi yönetim tarafından eritilmiş, her hükümdar değişikliğinde, şehzadeler arasında çıkan taht kavgalarının önüne geçilmiş, sınırları çok genişlemiş olan İmparatorluğun "sabt - ı rapt" içinde tutulmasına çalışılmıştır. Tarihin en güçlü ve uzun ömürlü imparatorluğu olan Osmanlı devlet yapısında; Türk, İslam hatta Bizans yönetimi şekillerinden oluşan bir sistem karışımına kendine özgü yenilikler getirerek, birlik ve beraberliği sağlamaya çalışmış ve bunda da son derece başarılı olunmuştur.²³

Osmanlı Devleti, küçük bir beylikten kuvvetli bir devlet haline geçerken, izlediği politika ki "gaza ve cihat" olarak bilinir Osmanlıların yüzyıllarca takip ettikleri yol olmuştur.²⁴

Osmanlılar, önceleri özellikle din adına, Müslüman olmayanlarla yapılan savaşlarla, kısa bir süre Asya, Afrika ve Avrupa'da geniş topraklara sahip büyük bir imparatorluk haline geldiler. Osmanlı İmparatorluğu uzun süre dünyanın her bakımdan en gelişmiş bir devleti olarak namını sürdürdü. Ekonomisi ve gerçekleştirdiği merkezi sistem Osmanlı Devleti'ni mükemmel ve yenilmez yapmıştı.²⁵ Fakat bu arada Avrupa'da bazı gelişmeler oldu. Avrupalılar ekonomik gücü Osmanlılar, Venedik ve Cenevizliler'in elinden almak istediler. Avrupalılar bu amaçla coğrafi keşiflerle, ipek ve baharat yoluna ulaşmanın başka yollarını aradılar. Rönesans ve Reform hareketleri "Sanayi İhtilali" gibi büyük olaylar Avrupa'yı kısa sürede hem bilim ve teknik, hem de ekonomik güç bakımından üstün bir duruma getirdi. Avrupa böylesine hızla gelişirken Osmanlılar, uzun süreler bu gelişmelere ilgisiz kaldılar.

²² İsmet Parmaksızoğlu, Türkler 'de Devlet Anlayışı, (İmparatorluk Devri: 1299-1789), Ankara, 1982, s.9-11.

²³ y.a.g.e., 17-91.

²⁴ Bkz: Mustafa Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişaf Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti", Bellekten, Cilt: XIII, Sayı: 51, (Temmuz, 1949), Ss.497-564; Halil İnalcık, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kültür ve Teşkilat" Türk Dünyası El Kitabı, (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını), Ankara, 1976, Ss.974-990.

²⁵ H.İnalcık, y.a.g.m., s.975-976, Osmanlı Devletini İmparatorluk haline getiren Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman devri için bkz.: İsmail Hakkı Uzunçarşafı, Osmanlı Tarihi, Cilt:II, Ankara, 1975, ve Stanford Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (1280-1808), Cilt:1, Çeviren: Mehmet Harmancı, İstanbul, 1982.

Osmanlılar çağın gidişatına ayak uyduramadılar ve sonuçta Avrupalılar bu devletin elindeki toprakları almak veya Osmanlı İmparatorluğunu “açık pazar” haline getirmek için saldırılarını yoğunlaştırdılar.²⁶

Dıştan gelen sürekli saldırılar; içte ise başta maliye, adalet, eğitim, askeri vb. sistemin bozulması ve bunlara bağlı pek çok nedenlerden dolayı başlayan sürekli isyanlar ve ayaklanmalar Devleti içten ve dıştan sinsice kemirmeye başladı.²⁷ Biz burada bu gerileme ve çöküşüm sebeplerini vermeyeceğiz. Bizim burada vurgulamak istediğimiz husus, tarihte bir Türk devletinin daha yıkılmakta olduğu ve Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde yeni bir “Türk Devleti”nin kurulmasına yol açan gelişmelerin ortaya çıkmasıdır. Kısacası Türkler’in devlet kuruculuğu vasfı bir daha kendini göstermektedir.²⁸

Atatürk’e göre, yabancı bir devletin egemenliğini istemek, korumasını kabul etmek insanlık vasıflarından yoksunluğu, güçsüzlük ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Kayıtsız şartsız milli hâkimiyete dayanan, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak gereklidir. Türk Milleti’nin bütün dünya milletlerinin manevi gücünden üstün bir vasfa sahip olduğunu bilen ve buna inanan Atatürk, yalnızca “milletin sevgi ve fedakârlığına güvenerek, onun tükenmez feyiz ve kudret kaynağından ilham alarak vicdani”²⁹ görevine devam etme kararını almıştır.

Mustafa Kemal, önce milli şuuru “milli irade” ye daha sonra da “milli egemenliğe” dönüştürerek “Milli Mücadele” yi yalnızca bir cephe savaşı olmaktan çıkarmış, bütün milletçe yapılan milli bir savaş haline getirebilmiştir.³⁰ “Benim hayatta tek övünç kaynağım, servetim, Türklük’ten başka bir şey değildir”³¹ diyen Atatürk Osmanlı Devleti’nin çöküş sebeplerinden birinin de milletin kendi benliğini unutmuş olmasından kaynaklandığını biliyor ve 1923 de bunu şu şekilde dile getiriyordu:³²

“Osmanlı İmparatorluğu içindeki çok çeşitli topluluklar, hep milli inançlarına sarılarak, milliyetçilik idealinin gücü ile kendilerini kurtardılar. Kuvvetimizin

²⁶ Bkz.: Mehmet Kayıran, “16 Ağustos 1938 Tarihli Türk İngiliz Ticaret Antlaşması ile 29 Nisan 1961 Tarihli Türk Fransız Ticaret Antlaşması ve Karşılaştırılması”, Anadolu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, (Mayıs, 1989), s.152-155 (Ss.151-181).

²⁷ Yusuf Akçura, “Osmanlı Devleti’nin Dağılıma Devri” ; (XVIII ve XIX. Asırlarda), Ankara, 1985, s.6-22; Bernard Lewis, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çev: Metin Kıratlı, Ankara, 1970, s.20-41.

²⁸ Bkz.: Özer Ergenç, “Atatürk’ün Büyük Devlet Adamı Niteliği”, Atatürk 100. Yıl Konferansları, Ankara, 1981, s.90-91.

²⁹ Milli Mücadele ve Mustafa Kemal’i anlatan yüzlerce kaynak vardır. Ancak hiç birisi O’nun Büyük Nutku’ndaki gibi öz ve güzel bir şekilde Türk’ün verdiği bu büyük bağımsızlık mücadelesini anlatamaz. Gazi Mustafa Kemal Nutuk (Söylev), Cilt:1-11, (Türk Tarih Kurumu Yayını), Ankara, 1986-1987.

³⁰ Bkz.: Nutuk, Cilt:1, s.1-42.

³¹ Mahmut Esat Bozkurt, Yakınlarından Hatıralar, İstanbul, 1955, s.95; Utkan Kocatürk, a.g.e., s.168.

³² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt:1, Ankara, 1959, s.142-143, Atatürkçülük 1.Kitap: Atatürk’ün Görüş ve Direktifleri, s.59.

zayıfladığı anda bizi hor ve hakir gördüler. Anladık ki kabahatimiz kendimizi unutmuş olduğumuzmuş. Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak, ilk önce biz kendi kendimize ve milletimize bu saygıyı, hissi, fikri ve fiili olarak, bütün davranış ve hareketlerimizle gösterelim.”

Atatürk, “Milli Mücadele” yıllarında uyandırdığı “Kuvayı Milliye Ruhı” ile daha sonraki yıllardaki icraatında da “milli devlet” politikasında “Türklük” şuurunu esas almış, bu şuur her zaman uyanık ve canlı tutma inancına dayanan bir devlet politikasını kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’ne de hâkim kılmış büyük bir Türk milliyetçisidir. O, kökleri tarihin derinliklerindeki milli ruhun ifadesi olan kültürün millilik vasfını koruyabilmesi için bir dizi çalışma başlatmış, milli kültürü bir milletin yüz yıllar boyunca oluşturduğu maddi ve manevi değerler bütünü olarak görmüştür. Ve “Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür”,³³ “Milli kültür en yüksekte görmek istediğimiz yüce ve dilediğimiz idealdir.”³⁴ Diyerek, tarih ve dil çalışmalarına gereken önemin verilmesini sağlamıştır.³⁵ O her alanda olduğu gibi tarih ve dil alanındaki çalışmalara da liderlik ve öncülük yapmıştır.

Atatürk, 22 Haziran 1919 tarihinde Anadolu’nun bütün askeri ve mülki erkânına gönderdiği “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır”³⁶, hükmünü taşıyan “Amasya Tamimi”; milli şurudan milli iradeye doğru uzanan ilk teşebbüs olmuştur. 23 Temmuz – 7 Ağustos 1919 tarihleri arasında yapılan Erzurum Kongresi ile; milletin kendi kaderine sahip çıkması ve milli sınırlar içinde kalan toprakların bölünmezliği kararı kabul edilmiştir.³⁷ 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi ile; “bölgesel direniş örgütleri birleştirilmiş, İstanbul hükümeti ile ilişkilerin kesilmesi yönünde karar alınmış”, başka bir deyimle şahıs iradesinin milli iradeye dönüştürülmesi benimsenmiştir. Sivas’ta çıkarılan gazeteye de “İrade-i Milliye” adı verilmiştir.³⁸

İstanbul’daki Osmanlı Meclisi Mebusa’nında, 28 Ocak 1920’de oy birliği ile (Metni Mustafa Kemal tarafından hazırlanan) Misak-ı Milli³⁹ kabul edilerek yeni kurulacak Türk vatanının sınırları belirlenmiştir.

³³ U. Kocatürk, *a.g.e.*, s.125.

³⁴ *Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, IV*, (Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını), Ankara, 1964, s.73.

³⁵ “Bizim Türkler ‘de Hâkimiyet Telakkisi ve Atatürk’ün Hâkimiyet Anlayışı”, konusunu seçmemizin bir sebebi de; Türklüğün değerleri hakkında bilgi sahibi olmak ve Atatürkçülük ile Türklük şuur arasındaki bağlantıyı ve aynılığı daha iyi öğrenmek istememizden kaynaklanmıştır.

³⁶ *Nutuk*, Cilt:1, s. 42, (Madde:3).

³⁷ Bkz.: Mehmet Kayıran, “Milli Egemenliğe Doğru : Erzurum ve Sivas Kongresinin Toplanması” *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, (1990) , Ss.171-183.

³⁸ *v.a.g.m.*, s.179-182 ; Hamza Eroğlu, *Atatürk ve Milli Egemenlik*, Ankara, 1987, s.6 ve 23.

³⁹ Remzi Oğuz Arık, *Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz*, Ankara, 1981, “Milliyetçiliğimizin Merhaleleri”, s.63-64.

23 Nisan 1920’de Ankara’da B.M.M’nin açılışı ile “milli hakimiyet”in üstünlüğü ilan edilmiş ve milli mücadelenin hedefi bütün dünyaya duyurulmuştur.⁴⁰

“Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz” ile 28-29 Ağustos 1922’de “caniler ve katiller” sürüsünün yani düşman kuvvetlerinin büyük kısmı yok edilmiştir.⁴¹ 9 Eylül 1922’de İzmir düşman işgalinden kurtarılmış, 11 Ekim 1922’de “Mudanya Mütareke Protokolü” imzalanmış ve bütün vatanın kurtuluşu sağlanmıştır.⁴² Londra Barış Anlaşması imzalanarak diplomatik sahada bir zafer elde edilmiş ve yeni bir Türk devletinin kurulduğu tescil ettirilmiştir. Böylece “Kuvayı Milliye Ruhu” dediğimiz bir milli ruh dünyaya gösterilerek, “Türk Milleti’nin” inandığı dava uğrunda her türlü fedakârlığı göze alarak bir millet olduğu bir kez daha kanıtlanmıştır.

29 Ekim 1923’de Cumhuriyet ilan edilerek, demokrasi ile yönetilecek yeni bir Türk devleti kuran “Türk Milleti’nin” “milli hâkimiyet” ilkesine ulaşan kesin zaferi de tescil edilmiştir. Bu kesin zafer, günümüze kadar dünyadaki esir milletleri uyandıran, bu milletlerin de milli benliklerinin bilincine ulaşmalarını sağlayan geniş çaplı bir etki yaratmıştır.

Atatürk, yalnızca bir devlet kurucusu değil, Cumhuriyet’in ilanından sonra da kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’ni sonsuza kadar yaşatmayı amaç edinen, bu sebeple de gücünü Türk Tarih şuurundan alan yenileşme hareketlerini başlatan bir Türk büyüğüdür. O, kurduğu yeni devletin “Türk Milleti’nin” sosyal ve tarihi şartlarının zorunlu kıldığı sağlam temellere oturması için gerekli olanı yapmış ve gelecek nesillere de yol gösteren büyük bir “Türk Milliyetçisi” unvanına sahip olabilmıştır.

3. Türkler ’in Ve Atatürk’ün Demokrasi Anlayışı

Tarih boyunca Türkler istiklallerini her şeyin üzerinde tutmuştur. Türklerdeki milli hâkimiyet duygusu, “Türk Milleti” ni diğer milletlerden ayıran en üstün meziyetlerden birisidir. Türkler ’in bu meziyete sahip oluşları, Türk Milleti’ni tarihin çeşitli devirlerinde (büyük felaket ve musibet anlarında birleştirmiş, bütünleştirmiş ve tek bir güç haline getirmiştir) varlıklarını sürdürmelerini sağlamıştır.

⁴⁰ H. Eroğlu, a.g.e., s.6, vd.

⁴¹ Selahattin Tansel, “İstiklal ve İstiklal Savaşı” Büyük Zafer’in 50. Yıldönümüne Armağan, İstanbul, 1972, s.277 (Ss.272-279).

⁴² S. Tansel, a.g.m., s.279 ; Daha geniş bilgi için bkz.: Samet Ağaoglu, Kuva-yı Milliye Ruhu, İstanbul, 1964, s.37 vd.

Türkler ‘in ve Atatürk’ün bu konudaki düşüncelerini ve uygulamalarını çalışmamızın I. ve II. bölümünde incelemeye çalıştık. Bu bölümde de aslında birbirinden ayrılmaz bir nitelik taşısa da⁴³, Türkler ‘in ve Atatürk’ün demokrasi anlayışını anlatmaya çalışacağız.

Gerçekten de “Milli Hâkimiyet” duygusu da tıpkı bağımsızlık, hürriyet, yiğitlik, dürüstlük ve kahramanlık meziyetleri gibi “Türk Milleti’ni” diğer milletlerden ayıran bir meziyettir. Atatürk’ün de açıkça belirttiği gibi:⁴⁴

“Türk milleti en eski tarihlerde, meşhur kurultayları ile bu kurultaylarda devlet reislerini intihap etmeleri ile demokrasi fikrine ne kadar merbut olduklarını göstermişlerdir...”

Milli hâkimiyetin yokluğundan duyulan umumi ıstırabın en çarpıcı örneklerini milli şahsiyet ve karakterimizin taşlara yontularak ifade edilmiş olduğu “Orhun Abideleri”nde görmekteyiz.⁴⁵

Türk milleti topyekûn bir millet olarak “Gök Tanrı’nın desteklediğine inandıkları bir milli Kahraman’ın” etrafında toplanarak “Milli Hâkimiyet” ve istiklaline kavuşmuştur. Bu milli kahraman Hunlar ’da METE HAN olmuştur. Göktürk’lerde BUMİN KAĞAN, BİLGE KAĞAN olmuşlardır. Selçuklular’da ALPARSLAN, Osmanlılar ’da YAVUZ SULTAN SELİM HAN ve en sonunda YÜCE ATATÜRK olmuştur.⁴⁶

Türkler ‘de devlet anlayışı bakımından, “Türkmen Beyi ile bir Sultan’ın arasında pek büyük bir fark yoktu.⁴⁷ Türkler ‘de hâkimiyetin sağlanmasında önemli bir müessese olan “Kurultay’ın” verdiği hizmet hemen hemen aynı kalmasına rağmen bazı değişikliklere uğramıştır. Uygurlar ’da “Kengeş Meclisi”, Selçuklular ’da “Meşveret Meclisi”, Osmanlılar ’da “Divan-ı Hümayun” ve “Meclis-i Ayan – Meclis-i Mebusan” gibi meclisler vardı.⁴⁸

Türk Hâkimiyet anlayışının diğer bir özelliği de, farklı inanç ve milliyete sahip insanların yüzyıllar boyunca Türk idaresi altında kalmalarına rağmen kavmi özelliklerini ve inançlarını devam ettirmiş olmalarıdır. “Bu Türk insanının adil ve insanı insan yapan değerlere vermiş olduğu önemin bir ifadesidir”. Bu Hunlar ile başlayan, Türkiye Cumhuriyeti ile devam eden hâkimiyet anlayışıdır.⁴⁹

⁴³ Bu sebeple, daha önceki bölümlerde sözü edilen bazı hususları tekrar etmemiz kaçınılmaz olmayacaktır.

⁴⁴ Afet (İNAN), *Vatanımız İçin Medeni Bilgiler 1. Kitap*, İstanbul, 1933, s.27.

⁴⁵ Zekeriya KİTAPÇI, “Atatürk ve Tarih Boyunca Türkler’ de Milli Hâkimiyet Duygusunun Tezahürleri”, *Milli Kültür*, (Mayıs 1986), Sayı:53, s.13.

⁴⁶ Zekeriya KİTAPÇI, *a.g.m.*, s.13.

⁴⁷ Abdülkadir YUVALI, “Milli Hâkimiyet Anlayışımızın Dayandığı Tarihi”, *Milli Kültür*, (Gençlik Özel Sayısı), (Mayıs 1986), Sayı:53, s.47.

⁴⁸ Abdülkadir YUVALI, *a.g.m.*, s.47-48.

⁴⁹ A. YUVALI, *a.g.m.*, s. 48.

Türkler ‘de hâkimiyet anlayışını, Atatürk devri kültür ve felsefe politikasını oluşturan büyük Türk filozofu Ziya Gökalp, “Milli egemenlik” esasına dayanan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’ni bazı yabancı yazarların “Bolşeviklik” idaresine benzetmelerine karşı şu cevabı vermiştir:⁵⁰

“Bolşeviklere göre hükümet bütün asırlarda ve bütün ülkelerde bir sınıfın diğer sınıfa tahakküm etmesinden ibarettir... Türkiye hükümetinin hedefi, bir sınıfın diğer bir sınıfa tahakkümü değil, Türk Milleti’nin haricen tam istiklalini, dâhilen tam istiklalini, dâhilen tam hürriyetini temin edecek, tekâmül merhalesine doğru adımlar atmaktır”.

Ziya Gökalp ve Atatürk, tarihte büyük devletler ile imparatorluklar kuran Türk Milleti’nin başarılarını sınıfsız ve imtiyazsız bir toplum kurmaya borçlu olduğunu anlayan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de bu temel üzerine yükselip gelişeceğini sezebilen büyük Türk aydın ve önderleridir. Bu haliyle “Yeni Türk Devleti”de, tarihi ve ictimai temellere dayandığı için güçlü karakterlerini muhafaza edebilmiş ve pek çok millete demokrasi alanında ışık tutabilmiştir.⁵¹

Ziya Gökalp, “Türklerin En Zayıf Noktası ve En Kuvvetli Noktası” adlı makalesinde:⁵²

“Türk Milleti’nde ortak sayılan maşeri; topluluğun olan “Ortak Vicdan” çok kuvvetlidir, bu hususta diğer şark milletlerine benzemez... Tehlike ve harp alanlarında daima Türk milletinin mucizeler göstermesini bekleyebiliriz ve Türklerin hiçbir millette görülmeyen fedakârlıkları yapacağından emin olabiliriz. Türk milletinin daima güvenebileceğimiz en kudreti budur”.

“Türklerin en zayıf noktasına gelince bu da taksimi amalin (iş bölümü) kâfi derecede gelişmemiş olmasından ibarettir”.

Demiştir.

Yine Ziya Gökalp Türk milletinin en büyük mefkûrelerini de dört ana başlık altında toplamaktadır.⁵³ Bunlar;

“1) Milliyetçilik, 2) Halkçılık, 3) Garp Medeniyetçiliği, 4) Cumhuriyetçilik, Türk milleti bu gayelere ulaşmak için maşeri vicdan kuvvetiyle, neler yapmak mümkünse, hepsini yapacaktır”.

⁵⁰ Ziya GÖKALP, Makaleler VII (Küçük Mecmuadaki Yazılar.) Hazırlayan: Abdülhaluk ÇAY, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s.115-119.

⁵¹ Mehmet Altay Köymen, “Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Nasıl Ele Alınmalıdır”, Milli Kültür, (Aralık 1983), Sayı:43, s.7. Bu konuda daha fazla bilgi için ayrıca bkz.: İbrahim Kafesoğlu-Mehmet Saray, Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihi Temeller, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1983; Peyami Safa, Türk İnkılabına Bakışlar, Ankara, 1981 ve “Bibliyografya”.

⁵² Ziya GÖKALP, Hayatı, Sanatı, Eseri, 2. Baskı, Hazırlayan: Ali Nüzhet GÖKSEL, Varlık Yayınları, İstanbul, 1985, s.102-106.

⁵³ Ziya GÖKALP, y.a.g.e., s.99.

Ziya Gökalp demokrasinin temel ilkelerinden olan halkçılığın prensiplerinin de üç unsurdan meydana geldiğini başka bir makalesinde şu şekilde belirtmiştir:

“Halkçılığın birinci umdesi (prensibi) ırkların müsaviliği, ikinci umdesi milletlerin müsaviliği olduğu gibi üçüncü umdesi kadınla erkeğin müsaviliğidir”.

Ziya Gökalp’in milliyetçi fikirleri yaymak ve Osmanlı İmparatorluğu’nu bir Türk Devleti haline getirmek amacıyla yaptığı çalışmalar özellikle, 1911 de Türk Yurdu, 1912 de Türk Ocakları teşkilatının kurulmasından sonra hız kazandı.

Osmanlı Devleti’nin zayıfladığı ve çöküşün başladığı dönemde;

1) 3 Kasım 1839 günü İstanbul’da Gülhane Meydanı’nda Reşit Paşa tarafından okunan fermanla; bütün vatandaşlara eşit haklar, mal ve can emniyeti vaat ediliyor, mali, askeri ve adli sahalarda bazı reformlar yapılacağı duyuruluyordu⁵⁴.

2) Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra; “Islahat Fermanı” Batılı devletlerin baskılarıyla ilan edildi. Hristiyan azınlıklara bu fermanla daha fazla imtiyazlar veriliyor ve Osmanlı Devleti’nin çöküşü de böylece daha da çabuklaştırılıyordu.⁵⁵

3) 23 Aralık 1876’da ilk “Osmanlı Kanuni Esasisi” batıcı aydınların baskısıyla ilan edilerek, Mebusan ve Ayan Meclislerinden meydana gelen bir parlamento sistemi kuruluyordu.

4) II. Meşrutiyet’in 23 Temmuz 1908’de ilanı, İttihat ve Terakki Cemiyet’inin devletin yönetimini ele geçirmesi, Birinci Dünya Savaşı’na girmek zorunda kalınması ve savaş sonrasında imzalanan mütareke ile bu mütarekenin İtilaf Devletleri’nce Türk’ün öz vatani Anadolu’yu paylaşmak istemeleri sonucu Osmanlı Devleti’ de yerini başka bir Türk Devleti’ne bırakıyordu.⁵⁶

Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşı’nda yenilişi 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasıyla kararlaştırıldı.⁵⁷ İtilaf Devletleri aralarında yaptıkları gizli anlaşmaları uygulamaya koymak amacıyla İstanbul’a gelerek şehre asker çıkardılar. Şubat 1919’da toplanan Paris Barış Konferansı’nda Yunan delegesi Venizelos’un İzmir’in Yunanlılara verilmesini istemesi ve özellikle de İngilizlerce desteklenen Yunan Kolordusu 15 Mayıs 1919’da İzmir’i işgal etti. Yunanlıların işgali Türk Milleti’ni harekete geçirdi. 19 Mayıs 1919’da Mustafa Kemal Paşa Üçüncü Ordu Müfettişi olarak Samsun’da

⁵⁴ Halil İncelik, Mehmet Seyitdanlıoğlu, Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Sunuş, TİB Kültür Yayınları, 2011, Ankara.

⁵⁵ Mehmet Seyitdanlıoğlu, Tanzimat Devrinde Meclisi Vala 1838 – 1868, TTK Basımevi, Ankara, 1999, s. 2.

⁵⁶ Kısaca özetlenen bu gelişmeler için bkz.: Kemal KARPAT, Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temelleri), İstanbul, 1967, s.1-33.; “Türkiye’de Demokrasi Hareketleri Konferansı (6-8 Kasım 1985 Ankara), Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, cilt 4, Sayı:1, (özel sayı), s.VII-XII ve 1-64.

⁵⁷ Tarih IV, s.13.

Anadolu topraklarına ayak bastı. O gün, Türk Tarihi'nde yeni bir devrin açılmasının başlangıcıdır.⁵⁸

Büyük Önder Atatürk, (Ziya Gökalp'in yukarıda belirttiği, Türk'ün en kuvvetli noktası) Türk Milleti'nin tehlike ve harp anlarında mucizeler göstereceğini bildiğinden, Türk'ün istiklal ve hürriyet aşığı bir millet olarak “ya istiklal ya ölüm” parolası etrafında bir liderin önderliğinde daima toplanacağına olan inancı yüzünden hiç vakit kaybetmeden harekete geçti. Bu büyük mücadeleyi başlatma, Türk Milleti'nin bir ferdi olarak O'nun için kutsal bir görev olduğu kadar, bir zorunluluktur. Çünkü O da milleti gibi, hürriyet ve istiklaline son derece düşküdü, esir olarak yaşamaktansa ölmeyi tercih eden bir karaktere sahipti. Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmada şunları söylüyordu:⁵⁹

*“Türk şairinin dediği gibi, “**Türküm ve düşmanım sana, kalsam, da bir kişi**” diyelim. Düşmanlarımıza bu hakikati İFADE ETTİĞİMİZ GÜN kanaatimize, mefkûremize, istikbalimize yan bakan her ferdi düşman telakki ettiğimiz gün, milli benliğe uzanacak her eli şiddetle kırdığımız, milletin önüne dikilecek her haili derhal devirdiğimiz gün, halası hakikiye vasıl olacağız.”*

Bütün bunlara göre, “Milli Hâkimiyet İlkesinin” benimsenmesinde iki önemli hususun etken olduğunu söyleyebiliriz:

Birincisi, “Türk Milleti'nin” ruh ve karakter yapısına en uygun düşen yönetimin “Demokrasi” oluşu, İkincisi de iki yüz yıldır süren ve bunalımlar yaratan Padişahlık yönetiminin yarattığı tepkidir.⁶⁰

Türk Tarihi ve Türk Kültürü üzerine değerli incelemeleri bulunan Mehmet Altay Köymen'in de belirttiği gibi; Oğuzların meydana getirdiği Anadolu'daki Muhteşem Türk Devletini kuran bu millet, engin tarihinden akıp gelen bir medeniyet mirasına sahiptir. Bu miras bezen kendisinin de farkına varmadığı “içgüdü” halinde, bazen de gelenek halinde mevcuttur. Yoksa Türk Milletini, gerek Atatürk tarafından bir günde karar verilip ilan edilen Cumhuriyet rejimine geçerken; gerekse, çok partili demokratik hayata geçerken gösterdiği olgunluğu, ne sadece “Gülhane Hattı-ı Hümayunu” ile ne de I. ve II. Meşrutiyet hareketleriyle izah etmeye imkân yoktur.⁶¹

⁵⁸ Cumhuriyet Tarihimize ilgili hemen hemen bütün eser ve makalelerde bu husus incelenmiştir. Ancak; Özellikle de, Türklüğü ortadan kaldırmaya çalışan Türk düşmanlarının bu faaliyetleri ve kurtuluş çaresinin ne olduğu Büyük lider Atatürk'ün Nutuk'unun ilk 15 sayfasında açık seçik anlaşılmıştır.

⁵⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 11, s.143.

⁶⁰ Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev.: Boğaç Babür Turna, Ankara, 2010, s. 188.

⁶¹ M.Altay KÖYMEN, “Türkler ve Demokrasi”, 50.Yıl Konferansları, s.157.

Atatürk, Türk Milleti'nin Demokrasi ve Cumhuriyet hususundaki fikrini şöyle ifade etmiştir;⁶²

“Türk Milletinin tabiat ve şiarına en mutabık olan idare, Cumhuriyet idaresidir.” Buradan da şu önemli sonucu çıkarabiliriz: Türk Milletinin yaradılış ve anlayışına en uygun yönetim Cumhuriyet yönetimidir.

Demokrasi ve Cumhuriyet ne demektir hususuna gelince, her demokrasi cumhuriyet, her cumhuriyet de demokrasi değildir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'e göre Cumhuriyet nedir, neden demokrasiye en uygun yönetim şekli cumhuriyettir? Şimdi de bunu yine kendi sözleri ile anlatmaya çalışacağız. Atatürk'e göre demokrasi;⁶³

“Artık, demokrasi fikri, daima yükselen bir denizi andırmaktadır.”

“Artık, hâkimiyetin sahibi olduğunu iddia cesaretinde bulunabilecek, hükümdar enderdir.”

Atatürk, demokrasiyi şu şekilde izah etmiştir:⁶⁴

“Hâkimiyet fertlerin iradesi fevkinde, fertlerin teşkil ettikleri milletin müşterek şahsiyetine raci, umumi maşeri iradedir. Binaenaleyh hâkimiyet birdir, cüzlere ayrılamaz ve hâkimiyetin ifade ettiği maşeri irade, onun sahibi olan müşterek şahsiyet, millet tarafından hiçbir vakit başkasına devir ve ferağ edilemez.”

Atatürk'e göre demokrasi prensibinin bariz vasıfları: “siyasi, fikri, ferdi ve müsavat perverliktir.”⁶⁵

Atatürk, demokrasiye aykırı asri cereyanları da şöyle sıralamaktadır:⁶⁶

I. Bolşevik nazariyesi

II. İhtilalci siyasi sendikalizm nazariyesi

III. Menfaatlerin temsili nazariyesi

Görüldüğü gibi Milli Hâkimiyet İlkesi'ne başta Kominizm olmak üzere “Milli İradeye” dayanmayan yönetim şekillerinin hepsi aykırıdır.

Atatürk'e göre cumhuriyet idaresi; demokrasinin bütün manasıyla millet idealinin; milletin tamamının aynı zamanda idare eden vaziyette bulunabilmesini, hiç olmazsa, devletin son idaresini yalnız milletin ifade ve izhar etmesini ister. Ancak, bu memleketlerin büyüklükleri, milletlerin fikri karakter ve eğitimleri gibi sebeplerle bu ideal idareden büsbütün

⁶² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 111, s.74.

⁶³ Afet İNAN, M.Kemal Atatürk'ten Yazdıkları, Ankara, 1969, s.20.

⁶⁴ Demokrasinin bu bariz vasıfları hakkındaki açıklamalar için bkz.: Afet İNAN, y.a.g.e., s.29-30.

⁶⁵ Daha geniş bilgi için bkz.: Afet İNAN, M.Kemal..., s.25-26.

⁶⁶ Afet İNAN, Medeni Bilgiler... s.46-48.

yoksun kalmaları tehlikesini doğurur. Bu tür bir idare tam anlamıyla dünyanın hiçbir yerinde hiçbir zaman da uygulanamamıştır. Dolayısıyla en iyi idare şeklini Atatürk şöyle belirtir:⁶⁷

“Binaenaleyh, demokrasi prensibinin en asri ve mantıki tatbikini temin eden hükümet şekli Cumhuriyettir.”

“Cumhuriyet’te son söz, Millet tarafından müntahap meclistedir. Millet namına her türlü kanunları o yapar. Hükümete itimat eder. Millet, vekillerinden, memnun olmazsa, muayyen zamanlar nispetinde, başkalarını intihap eder. Millet hâkimiyetini; devlet idaresine iştirakini ancak zamanında reyini kullanmakla temin eder.”

Yeni kurulan Türk Devleti’nin de yönetim şekli, Türk Milleti’nin karakterine en uygun, insanlık tarihin de en son aşamasını teşkil eden egemenliğini hiçbir kayıt ve şart tanımadan millete veren, yönetimde doğrudan doğruya Türk halkını söz sahibi yapan bir Cumhuriyet idaresi olabilirdi. Bu sebeple Türk Devleti’nin adı “Türk”, rejimi, “Cumhuriyet” olan “Türkiye Cumhuriyeti” olmuştur⁶⁸.

Cumhuriyetçilik ilkesinin hem benimsenmesinde hem de temel unsurlarından birisini teşkil eden bir esası da; **“Türk Devletinin Türk Milleti için var olduğu”** prensibinden hareketle “Hükümet millet, millet hükümettir”, ilkesine dayanmış olmasıdır. Bu hususta Atatürk şöyle demiştir.⁶⁹

“Bugünkü hükümetimiz, teşkilatı devletimiz doğrudan doğruya milletin kendi kendine, kendiliğinden yaptığı bir teşkilat-ı devlet ve hükümettir ki, onun ismi Cumhuriyettir. Artık hükümet ile millet arasında mazideki ayrılık kalmamıştır. Hükümet Millettir ve Millet Hükümettir. Artık hükümet ve hükümet mensupları kendilerinin milletten gayri olmadıklarını ve milletin efendi olduğunu tamamen anlamışlardır.”

Kısacası, Atatürk’ün fikir yapısına esas olan, bütün prensiplerinin kaynağını olduğu gibi; demokrasi anlayışının esasını oluşturan temel unsur da; “Türk Tarihi” ve “Türk Kültürü”dür”. Bu sebeptendir ki O, “Milli Hâkimiyeti”, “Milli İradeyi” yegâne tecelli ettiren bir yönetim şekli olan Cumhuriyeti seçmiştir.⁷⁰

Devlet olmanın esasını: **“İstiklali Tam Ve Bilakayt Ve Şart Hâkimiyeti Milliye”** esasına bağlayan Atatürk, bu temeller üzerinde; “Türkçülük idealini” tatbik ederek Milli bir

⁶⁷ Afet İNAN, M.Kemal..., s.23.

⁶⁸ Kemal Arı, *Atatürk ve Aydınlanma: Düşünsel Temelleri ve Gelişimi*, Yakın Yayınları, 2009.

⁶⁹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 11, s.230.

⁷⁰ Bu hususta ilgili tarihi gelişmelere 11. Bölümün sonlarında ve yeri geldikçe incelememiz içinde yer verilmiştir.

devlet hüviyetine sahip bir “Türk Devleti’ni” kurmuştur. Türk İnkılabının ve “Türk Devleti’nin” dayandığı esaslardan en başta geleni de hiç kuşkusuz özetlemeye çalıştığımız bu “Milli Hâkimiyet ve Milli İstiklal” duygusu ve düşüncesidir. Türk Milleti’nin bu üstün meziyetine sahip büyük bir devlet adamı olan Atatürk, **“Hâkimiyeti Milliye milletin namusudur, haysiyetidir, şerefidir.”** diyerek, Türkler’ in bu anlayışa tarih boyunca nasıl baktıklarını, veciz bir biçimde ifade etmiştir.

Sonuç

Biz bu çalışmamızda; “Türkler’de Hâkimiyet Telakkisi ve Atatürk’ün Hâkimiyet Anlayışı” nı inceledik: Türkler’in “Milli Hâkimiyet” ve “İstiklaline” büyük bir değer vermiş bir millet olduklarını gördük. Türk’deki “Milli Hâkimiyet” duygusunun “Türk Milleti”ni diğer milletlerden ayıran en üstün meziyetlerden birisi olduğunu öğrendik ve şu neticeleri çıkardık:

1.”Türkiye Cumhuriyeti” devletini kuran ve bu devletin sonsuza kadar yaşaması için hayatının sonuna kadar durup dinlenmeden çalışan Atatürk, gücünü Türklük şuurundan almıştır. Başka bir ifade ile Türkler’in bağımsızlıklarına ve hürriyetlerine düşkün olan bir millet olduğuna inandığı için: **“Hürriyet ve İstiklal Benim Karakterimdir”** diyen Atatürk, Türkler’in devlet kuruculuğu özelliğinden ilham alarak en güç şartlar altında yeni bir “Türk Devleti” kurmuştur.

2. Türkler, devlet kurma ve idare etme hususunda üstün ve özel bir kabiliyete sahiptirler. Bu sebeple, tarihin her devrinde; bir “Türk Devleti” tarihten silindiği zaman yerine yeni bir Türk Devleti kurabilmişlerdir. Atatürk de, “Büyük Türk Milleti”nin tarihin hiçbir devrinde esaret altında ve devletsiz yaşamadığını, yaşayamayacağını bildiği ve buna inandığı için “Milli Mücadele”yi başlatmıştır. O, Türk’e özgü liderlik vasıflarına da sahip olduğu için yeni bir Türk Devleti’nin kurucusu ünvanına sahip olabilmıştır.

3. Atatürk, yalnızca yeni bir “Türk Devleti”nin kurucusu değil, kurduğu “Türkiye Cumhuriyeti”ni sonsuza kadar yaşatmayı amaç edinmiş ve bu sebeple de gücünü Türklük şuurundan alan bir dizi yenileşme hareketlerini başlatmış bir Türk büyüğüdür. O, kurduğu yeni devletin “Türk Milleti”nin sosyal ve tarihi şartlarının zorunlu kıldığı sağlam temellere oturması için gerekli olanı yapmış ve gelecek nesillere de yol gösteren büyük bir “Türk Milliyetçisi” ünvanına da sahip olabilmıştır.

4. Türk Milleti, Atatürk’ün liderliğinde, inandığı dava uğrunda her türlü fedakarlığı yapan bir millet olduğunu bütün dünyaya bir kez daha kanıtlamıştır. “Türk Mucizesi” adı da

verilen Türk'ün bu son "İstiklal Mücadelesi", "Kuva-yı Milliye Ruhu" dediğimiz bir milli ruh sayesinde gerçekleştirilebilmiştir.

5. 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilan edilerek, yeni bir "Türk Devleti" kuran "Türk Milleti"nin "Milli Hâkimiyet" ilkesine ulaşan kesin zaferi de tescil etmiştir. Türk'ün bu kesin zaferi (günümüze kadar), dünyadaki esaret altında yaşayan milletleri uyandıran, bu milletlerin de milli benliklerinin bilincine ulaşmalarını sağlayan geniş çaplı bir etki yaratmıştır.

6. Osmanlı İmparatorluğu, 1.Dünya Savaşı galipleri tarafından paylaşılmaya başlayınca Türk Milleti, bir kez daha vatanlarını korumak için harekete geçmiştir. Çünkü bir Türk için vatanı kadar kutsal başka bir değer yoktur. Türkler için en felaketli bu kötü durumda, sinesinde büyük adamlar yetiştirme hassasına sahip olan Türk Milleti, bu kez de bağrından durumun vahametine uygun ruhi vasıflara sahip bir şahsiyet çıkardı. Bu dahi Türk Atatürk'tü. Türk Milleti, tarihinin her felaketli devrinde büyük bir lider çıkartabilen bir millettir. Türkler'in devlet geleneği ve devlet kuruculuklarının bir sebebi de Türk milletinin bu üstün meziyete sahip olabilmesindedir. O, zekâsı, dehası, tarihte eşi benzeri görülmemiş irade ve azim kudreti sayesinde Türk Milleti'ni bir araya toplayarak, düşünilemeyecek bin bir güçlükler içinde milleti, kurtarmayı ve milli egemenlik ilkesine dayanarak yepyeni bir Türk Devleti kurmayı başarmıştır Yeni kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni, yaptığı yenilik hareketleri ve inkılaplar ile çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmıştır.

7. Türk'ün ve Atatürk'ün anlayışına göre, millet hayatına yön veren her türlü oluşum ve gelişmelerin başında "Milli Hâkimiyet duygusu ve şuuru gelir. Eşitliğin de, adaletin de, hürriyetin de yegâne dayanağı "Milli Hâkimiyettir". İşte bu duygu ve şuur Türk Milleti'ni tarihin hemen her devrinde büyük felaket ve musibet anlarında tek yumruk halinde birleştirmiş ve Türkler'e büyük imparatorluklar ve devletler kuran millet olma vasfını kazandırmıştır.

8. Atatürk Türklük gurur ve şuurunun milletimizin bütün fertlerine verilmesi ve Türklük şuurunun daima canlı tutulması için bir dizi çalışmalar yapmıştır. O, Türk Milleti'nin varlığının tek garantisi olarak "Türklük Şuurunu" görmüş ve hayatı boyunca bu şurudan güç alarak hareket etmiştir.

9. Kısacası Atatürkçü Düşünce Sistemi'nin kaynağını, mensubu bulunduğu "Türk Milleti"nin ortak eğilimi, arzusu ve fikri teşkil etmiştir. O, Türk Milleti'nin gerçek hislerini ve eğilimlerini anlayabildiği, tek kuvvet kaynağının "milletin kendisi" olduğu gerçeğini

kavrayabildiği için; Türk halkının varlığını ve bağımsızlığını kurtaran “Hâkimiyeti millîyeye müstenit, bilakaydüşart müstakil yeni bir Türk Devleti tesis etmek” kararını vermekte hiç tereddüt göstermemiştir. Türk Milleti’nin hakiki kurtuluşunun parolası ise, “ya istiklal ya ölüm” olarak tespit ve ilan edilmiştir. Bu kararın gerçekleştirilmesi yolunda atılan adımlarda hiç sapma olmamış, Türk Milleti ile Atatürk tek bir vücut gibi hedeflerine ulaşmışlardır.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞLU, Samet : Kuva-yı Milliye Ruhu, İstanbul, 1964.
- AKÇURA, Yusuf : Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri (1928 Yılı Yazıları), Ankara, 1981.
- AKDAĞ, Mustafa : Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri: (XVIII ve XIX. Asırlarda), Ankara, 1985,
- AKDAĞ, Mustafa : “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkışaf Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti”, Belleten, Cilt: XIII, Sayı:51 (Temmuz-1949), Ss.497-564.
- ANIL Ali K. : Türk Tarihi ve Banileri, İstanbul, 1950.
- ARI, Kemal. : Atatürk ve Aydınlanma: Düşünsel Temelleri ve Gelişimi, Yakın Yayınları, 2009.
- ARIK Remzi Oğuz : Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz, Ankara, 1981,
- Arsal, Sadri Maksudi : “Beşeriyet Tarihinde Devlet ve Hukuk Mefhumu ve Müesseselerinin İnkışafında Türk Irkı'nın Rolü” Türk Tarih Kongresi, (20-25 Eylül 1937), İstanbul, 1943, Ss.1048-1099.
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal : Nutuk,(Söylev), Cilt:1-II, (Türk Tarih Kurumu Yayını), Ankara, 1986-1987.
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1, (Toplayan: ARSAN, Nimet), 2. Baskı, Ankara, 1961.
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 11, (Toplayan: UNAN, Nimet), 2. Baskı, Ankara, 1959.
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal : Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, (Söylev ve Demeçleri IV), (Derleyen: ARSAN, Nimet), 2. Baskı, Ankara, 1964.
- BEYSANOĞLU, Şevket: (Hazırlayan): Makaleler IX (Ziya Gökalp'in Yeni Gün. Yeni Türkiye. Cumhuriyet Gazetelerindeki Yazılar), İstanbul, 1980.
- BOZKURT, Mahmut Esat: Yakınlarından Hatıralar, İstanbul, 1955.

- ÇAY, Abdülhaluk : “Anadolu’nun Türkleşmesi 11”, Türk Kültürü, Yıl:XXI (Mayıs, 1983), Sayı:241, Ss.270-279.
- : (Hazırlayan) Makaleler VII, (Ziya Gökalp’in Küçük Mecmuadaki Yazıları), Ankara, 1982.
- : Anadolu’da Türk Damgası, Ankara, 1983.
- DANIŞMEND, İsmail Hami: Türklük Meseleleri, 3.Baskı, İstanbul, 1983.
- DONUK, Abdülkadir : “Tarihte 16 Türk Devleti Meselesi ve Türk Devletlerinin Karakteri” Türk Kültürü, Yıl: XXII (Mart 1984), Sayı: 251, Ss.145-161.
- EMEL, Esin : Türk Kültür Tarihi: İç Asya’daki Erken Safhaları, Ankara, 1985.
- ERGENÇ, Özer : “Atatürk’ün Büyük Devlet Adamı Niteliği”, Atatürk 100.Yıl Konferansları, Ankara, 1981.
- ERGİN, Muharrem : Orhun Abideleri, M.E.B. Bin Temel Eser Serisi, No: 32, İstanbul, 1970.
- EROĞLU, Hamza : Atatürk ve Milli Egemenlik, Ankara, 1987.
- ERTÜRK, Kemal : Türk Devletleri Genel Tarihi, Ankara, Tarihsiz.
- GİRİTLİ, İsmet : “Kemalizm, Milli Hâkimiyet ve Cumhuriyet Demektir” (Atatürk Yolu Adlı Ortak Eser), İstanbul, 1981, Ss.109-128.
- GÖKALP, Ziya : Türkçülüğün Esasları, Ankara, 1961.
- : Hars ve Medeniyet, Ankara, 1964.
- : Ziya Gökalp’in Hayatı, Sanatı-Eseri, 2.Baskı, Hazırlayan: Ali Hüznnet Göksel, Varlık Yayınları, İstanbul, 1955.
- : Makaleler VII (Küçük Mecmuadaki Yazılar), Hazırlayan: Abdülhaluk Çay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- GÖKSEL, Ali Nihat : (Hazırlayan): Ziya Gökalp Hayatı, Sanatı, Eseri, 2. Baskı, İstanbul, 1955.

- İNALCIK, Halil : “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kültür ve Teşkilat”, Türk Dünyası El Kitabı, (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını), Ankara, 1976, Ss.:974-990.
- İNALCIK, Halil SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet. :Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Sunuş, TİB Kültür Yayınları, 2011, Ankara.
- İNAN, Afet : M. Kemal Atatürk’ten Yazdıklarım, Ankara, 1969.
- : Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, 1.Kitap, İstanbul, 1933.
- : Yurt Bilgisi Notlarından Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933.
- KAFESOĞLU, İbrahim : “Türk Zaferleri ve Kültür” Türk Kültürü, Yıl:XXII (Ağustos 1984), Sayı.: 256, Ss.272-274.
- : Mehmet Saray : Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihi Temeller, (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını), İstanbul, 1983.
- KANSU, Mazhar Müfit : Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber, Cilt: 1, 2.Baskı, Ankara, 1986.
- KARAL,Enver Ziya : Atatürk’ten Düşünceler, 2.Baskı, Ankara, 1960.
- KARPAT, Kemal : Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temelleri), İstanbul, 1967.
- KAYIRAN, Mehmet : Atatürkçü Düşünce Sisteminin Oluşmasına Neden Olan Etkenler ve Bu Düşünce Sisteminin Geliştirilmesi, Anadolü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt.:2, S:2(2 Mayıs 1990), Ss.187-203.
- : “16 Ağustos 1938 Tarihli Türk İngiliz Ticaret Antlaşması ve Karşılaştırılması” Anadolü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt.:2, S:2 (1 Mayıs 1989), Ss.151-181.
- : “Milli Egemenliğe Doğru : Erzurum ve Sivas Kongresinin Toplanması”, Anadolü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, (1990), Ss. 171-183.

- KAYIRAN, Mehmet, METİNTAŞ Mustafa Yahya: Atatürkçü Düşünce Sistemi Atatürkçülük Kemalizm. Atatürk Yolu, 13(51), 579-615.
- KİTAPÇI, Zekeriya : “Atatürk ve Tarih Boyunca Türkler’de Milli Hakimiyet Duygusu Tezahürleri”, Milli Kültür, Mayıs 1986, Sayı: 53.
- KOCATÜRK, Utkan : (Hazırlayan) Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, 3.Baskı, Ankara, 1984.
- KÖYMEN, Mehmet Altay : “Atatürk’ün Kültür Siyaseti”, Milli Kültür, Cilt:2, Sayı: 6,7,8, (Kasım, Aralık 1980, Ocak, 1981), Ss.10-15.
- : “Atatürk’ün Yeni Türkiye’yi Kurarken Dayandığı Temel Fikirler”, Milli Kültür, Cilt:2, (Ağustos- Eylül-Ekim 1980), Sayı: 3-4-5, Ss.6-8.
- : Türkler ve Demokrasi”, 50.Yıl Konferansları, Ankara Üni. D.T.C.F., (Türkiye Cumhuriyeti’nin 50. Yılı), Ankara, 1976, Ss.151-159.
- KURAN, Ercüment : Atatürkçülük Üzerine Denemeler, Ankara, 1981.
- : “Atatürkçülüğün Fikir Temelleri”, Atatürk Devrimleri 1. Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 1975, Ss.264-268.
- KUTAY, Cemal : Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları, Ankara, 1973.
- LEWIS, Bernard : Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çeviren: Metin, Kıratlı, Ankara, 1970.
- LEWIS, Bernard : Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çev.: Boğaç Babür Turna, Ankara, 2010.
- ÖGEL, Bahaeddin : Türkler’de Devlet Anlayışı, Ankara, 1982.
- : Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara, 1979.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet: Türklerde Devlet Anlayışı, (İmparatorluk Devri: 1299-1789), Ankara, 1982.
- REŞAT, Genç : Karahanlı Devleti Teşkilatı, İstanbul, 1981.

- SEFA, Peyami : Türk İnkılabına Bakışlar, Ankara, 1981.
- SAYILI, Aydın : Ortaçağ Bilim ve Tefekküründe Türklerin Yeri, Ankara, 1985.
- SHAW, Stanford : Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (1280-1808), Cilt:1, Çeviren: Mehmet Harmancı, İstanbul, 1982.
- SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet: Tanzimat Devrinde Meclisi Vela 1838 – 1868, TTK Basımevi, Ankara, 1999.
- TANERİ, Aydın : Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı, Konya, 1978.
- TANSEL, Selehattin : “İstiklal ve İstiklal Savaşı”, Büyük Zaferin 50. Yılına Armağan, (Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları), İstanbul, 1972, Ss.272-279.
- TANYOL, Hikmet : Atatürk ve Türk Milliyetçiliği, Ankara, 1961.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti: Tarih IV: Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul, 1934.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı: Atatürkçülük (1.Kitap) : Atatürk’ün Görüş ve Direktifleri, İstanbul, 1984.
- : Atatürkçülük (3.Kitap), İstanbul, 1984.
- : ATATÜRKÇÜLÜK (2.Kitap): Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler, İstanbul, 1988.
- “Türkiye Demokrasi Hareketleri Konferansı”(6-8 Kasım 1985 Ankara), Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, (Özel sayı).
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: Osmanlı Tarihi, Cilt:1, Ankara, 1975.
- YEDİYILDIZ Bahaddin : “Kültür ve Yenileşme”, Türk Kültürü, Yıl: XX (Temmuz 1982), Sayı: 231, Ss.1-18.
- YUVALI, Abdülkadir : “Milli Hâkimiyet Anlayışımızın Dayandığı Tarihi Temeller”, Milli Kültür, (Gençlik Özel Sayısı), (Mayıs 1986), Sayı:53, Ss.12-14.